

متن پیاده سازی شده جلسه بیستم تفسیر قرآن کریم 13 اردیبهشت ماه 1402

بسم الله الرحمن الرحيم

پیرامون بسم الله الرحمن الرحيم در جلسات گذشته مطالبی بیان شد ولی چندین بحث باقی مانده که به آنها می پردازیم:

1. آیا بسمله جزء قرآن است یا مثل مستحبات در نماز، جزء نماز نیست ولی داخل در نماز است؟ آیا بسمله ها در قرآن جزء قرآن هستند یا جزء نیستند. آثار جزء بودن بسمله هم در نماز آیات ظاهر می شود یعنی وقتی که می گویند یک سوره را پنج قسمت کنید در این صورت اگر بسمله جزء قرآن نباشد بالتبع جزء سوره هم نیست و صرفاً برای تبرک و تیمن آمده است.
2. آیا بسمله ها جزء سوره ها هستند؟ این دو با هم فرق دارند چرا که ممکن است بسمله جزء قرآن باشد ولی جزء سوره نباشد، مثلاً قبل سوره بقره یک بسم الله الرحمن الرحيم آمده است ولی آیه ای از آیات بقره نیست؛ یا مثلاً سوره توبه بسمله ندارد ولی بقیه سوره ها بسمله را دارند. نتیجه اینکه آیا بسمله در غیر سوره برائت، جزء سوره حساب می شود یا فقط جزء قرآن حساب می شود که این هم آثار دارد یعنی اگر جزء سوره باشد باید در نماز قبلاً سوره را تعیین کند و بعد بسم الله را بگوید ولی اگر جزء سوره نباشد اول بسم الله را می گوید سپس سوره را تعیین می کند.
3. آیا تعیین بسمله به عنوان سوره خاص لازم است یا لازم نیست؟ برخی در نماز، سوره رکعت دوم را مختلف می خوانند مثلاً در شب جمعه از باب استحباب سوره جمعه را می خوانند یا روز عید فطر سوره خاصی را می خوانند که در اینصورت آیا تعیین سوره قبل از بسمله لازم است یا لازم نیست؟ نمی شود که بسمله را بگوید و بعد یک سوره ای را بدون تعیین بخواند.
4. اگر بنا شد که قبل از گفتن بسمله سوره را تعیین کند، آیا می تواند سوره را تغییر بدهد مثلاً در نماز جمعه سوره را تعیین کرده ولی بعد گفتن بسمله پشیمان شود و سوره دیگری را قرائت کند؟ آیا تعیین سوره قبل بسمله مانع تعویض سوره می شود؟
5. آیا قرائت بسم الله در نماز لازم است؟
6. برای آقایان و خانم ها در حال جنابت، تلاوت سوره های سجده دار حرام است به نظر برخی قرائت کل سوره حرام است و به نظر برخی فقط خود آیه حرام است. وقتی کل سوره را حرام بدانیم آیا خواندن بسم الله هم حرام است یا چون بسم الله مشترک بین همه سوره ها است اشکالی ندارد؟ هرگاه تلاوت کل سوره اعظم بر حائض و جنب حرام باشد حرمت شامل بسمله هم است یا نیست؟ البته این در صورتی است که بسمله را به نیت همان سوره سجده دار بگوید نه اینکه به نیت سوره دیگر بگوید یا اصلاً بلا قصد بگوید زیرا کسی نگفته که بسم الله بر جنب و حائض حرام است.
7. ...

پاسخ سوالات

آیا بسمله جزء قرآن است؟ در این مساله حداقل 3 نظریه بیان شده است که یا اثبات مطلق است، یا نفی مطلق است و یا نظر فی ما بین است.

قول اول: مرحوم آقای خوئی در البیان فی تفسیر القرآن می فرماید: (أن البسملة آية من القرآن و من كل سورة عدا سورة البرائة) بسمله جزئی از قرآن و جزء سوره است. ایشان می فرماید (اتفقت الشيعة الامامية على أن البسملة آية من كل سورة) شیعه و طیف وسیعی از اهل تسنن اتفاق نظر دارند که بسمله جزئی از قرآن و سوره است. این نظر جواب دو سوال اول است. گوی این اتفاق را نباید خورد. شیعه امامیه حداقل بعضی از فقهای شان مناقشه دارند که بسمله جزء قرآن است ولی جزء سوره نیست مانند آقای میلانی. به نظرم می آید که قبل از آقای میلانی هم مخالفی بوده. نتیجه اینکه علمای بزرگ امامیه قائل هستند که بسمله جزئی از قرآن و سوره است و فقط سوره برائت بسمله را ندارد.

قول دوم: بسمله جزء قرآن است ولی جزء هیچ سوره ای نیست. یعنی آیه مستقلة و لا جزء السورة. این نظر هم سوال اول را به

اثبات جواب می دهد و سوال دوم را به نفی پاسخ می دهد.

قول سوم: بسمله جزء حمد است ولی جزء غیر حمد نیست. به نظر بنده سنّی هایی که در مسجدالحرام و مسجدالنبی نماز می خوانند پیرو این نظریه باشند که حمد را با بسم الله می خوانند ولی خفاء و مابقی سوره ها را بدون بسم الله می خوانند. فخر رازی در همین بحث بسم الله که بلند بگوئیم یا آهسته بگوئیم، می گوید چه کسی گفته که بلند یا آهسته بگوئیم ولی بنده می گویم بلند بگوئید زیرا علی رضی الله عنه بلند می گفت و (لَقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الْحَقُّ مَعَ عَلِيٍّ حَيْثُ مَا دَانَ) . خب حالا یک نفر از ایشان بپرسد فقط در این بلند گفتن بسم الله بدور الحق مع علی یا در خلافت، وصایت هم بدور الحق مع علی. این آقایان می گویند غیر حمد بسمله ندارد ولی در یک چیز ساکت هستند؛ حالا که بسمله جزء سوره نیست جزء قرآن هم نیست؟ یعنی فقط 113 سوره بسم الله دارد و غیر از حمد، بسمله 113 سوره جزء سوره و جزء قرآن نیست و فقط در قرآن است که این آقایان چیزی نگفته اند. مرحوم خوئی قائل این عبارات را مشخص کرده است.

چیزی که مهم است ادله مساله است. اگر کسی ادعا کند که البسملة من القرآن و من السورة باید دلیل بیاورد. البته شاید ادله، من القرآن را اثبات کند ولی من السورة را اثبات نکند. ناگفته نماند که نه قرآن در این باره چیزی دارد و نه اجماع تعبدی معتبر داریم و نه عقل چیزی می گوید و تنها مدرک این بحث روایات است.

روایات

1. معاویه بن عمار می گوید خدمت امام صادق علیه السلام عرض کردم: إِذَا قُمْتُ لِلصَّلَاةِ أَقْرَأُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فِي فَاتِحَةِ الْقُرْآنِ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ فَإِذَا قَرَأْتُ فَاتِحَةَ الْقُرْآنِ أَقْرَأُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَعَ السُّورَةِ قَالَ نَعَمْ . این روایت دلالت دارد که برای فاتحه کتاب باید بسم الله گفته شود چه در نماز باشد و چه در غیر نماز باشد. این روایت خیلی محدود است چون گستره روایت سایر سوره ها را نمی گیرد و امام جزء قرآن بودن یا نبودن را ذکر نمی کند. امام فی الجمله سوال پنجم را پاسخ می دهند که قرائت بسمله در نماز لازم است.

2. یحیی بن ابی عمران حمدانی می گوید به ابو جعفر علیه السلام نامه ای نوشتم. (جعلت فداك، ما تقول في رجل ابتداءً بيسم الله الرحمن الرحيم في صلاته وحده في أم الكتاب؟) نظر شما راجب کسانی که بسم الله الرحمن الرحيم را فقط در ام الكتاب می گویند؟ (فلما صار إلى غير أم الكتاب من السورة تركها؟ فقال العباسي: ليس بذلك بأس) عباسی می گوید اشکالی ندارد که امام در جواب می گویند: (فكتب بخطه يعيدها مرتين على رغم أنه يعني العباسي) این روایت دلالت بر این دارد که همه سوره ها بسم الله را می خواهد و سوال لزوم بسم الله در نماز با این روایت پاسخ داده می شود که بلی بسم الله در نماز لازم است. آیا این روایت دلالت دارد که بسم الله جزء قرآن است یا نیست، یا دلالت دارد که بسم الله جزء سوره است؟ به نظر بنده این روایت دلالت نمی کند چون امام می گویند هر کسی نماز می خواند باید با بسم الله باشد.